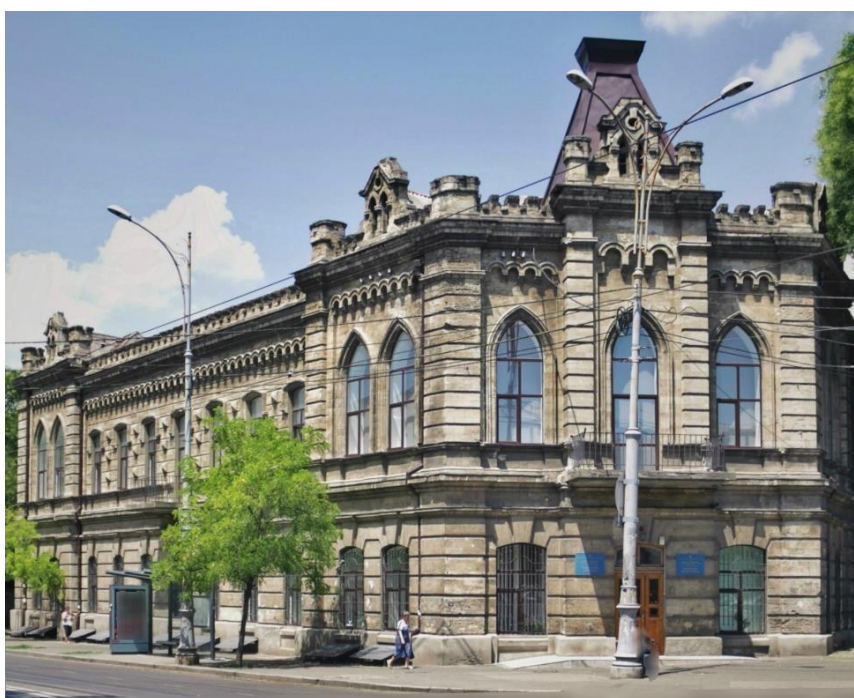

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

БІБЛІОТЕКА

**«БІБЛІОТЕКА У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ
ПРОСТОРІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
(до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)»**

**Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної бібліотечної
конференції**

**17 листопада 2022 року
м. Одеса**

Одеса – 2023

УДК 021:027.7(477.74)(043.2)

Упорядники: кандидат мистецтвознавства, директор бібліотеки О. П. Спасскова, зав. відділом бібліотеки І. В. Панченко, бібліограф 2-ї категорії О. А. Максим.

**Схвалено рішенням вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(Протокол № 5 від 24.11.2022р.)**

Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського) : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної бібліотечної конференції (17 листопада 2022 р., м. Одеса) / упоряд. О. П. Спасскова, І. В. Панченко, О. А. Максим. – Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2023. – 176 с.

Автори тез несуть особисту відповідальність за достовірність поданих матеріалів та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Олена Іванівна Вощенко,
доктор філософії з філології,
науковий співробітник
Національна бібліотека України імені В. Вернадського
м. Київ

Е-КОЛЕКЦІЇ В Е-БІБЛІОТЕЦІ «УКРАЇНІКА» НБУ ІМЕНІ В. ВЕРНАДСЬКОГО : ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Ключові слова: електронний ресурс, електронна бібліотека «Україніка», тематичний доступ, система предметних рубрик, електронна колекція «Репресована література».

Епоха інформаційного суспільства підвищує вимоги до ефективності бібліотек, але й забезпечує їх спектром нових інструментів, аби відповідати цим вимогам. Уже кілька десятиліть як недостатньо одного лише збереження та наукового дослідження фондів або книговидачі. Щоб не програти у конкуренції із всесвітньою мережею, доцільно інтегрувати в неї бібліотечні фонди – у вигляді ексклюзивного, вартісного, якісно систематизованого та науково описаного контенту. Переваги останнього над хаотичним звалищем інформації в інтернеті, яке користувачеві доводиться аналізувати самотужки – очевидні. Тому є вагомі підстави стверджувати, що майбутнє бібліотек – за цифровою гуманітаристикою, зокрема за електронними ресурсами.

Одним із таких є фундаментальна електронна бібліотека «Україніка» НБУВ [1], що позиціонується як «національний ресурс документальної пам'яті» [2]. Він представляє повнотекстові книги, рукописи, періодику, ноти, карти, дотичні до будь-якого з аспектів розвитку України в минулому та сьогодні – незалежно від періоду, країни й мови видання та національності / громадянства / підданства автора, а також реєстр вебресурсів наукових установ і культурних закладів, які досліджують українознавчу тематику.

У 2014–2015 роках висунув ініціативу створення та обґрунтував концепцію е-бібліотеки «Україніка» тодішній генеральний директор НБУВ, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук Володимир Попик [3], [4]. Структуру та інтерфейс е-бібліотеки, тематичну навігацію та семантичні гіпертекстові зв'язки між її елементами розробила доктор наук із соціальних комунікацій, професор Катерина Лобузінa [5]. Вона ж здійснює технологічне забезпечення ресурсу. Після розробки, додавання кількох тисяч

документів, їх систематизації та атрибуції е-бібліотека «Україніка» була запущена для користувачів на порталі НБУВ у 2018 році – до сторіччя заснування бібліотеки. Наповненням та супроводом ресурсу займаються працівники відділу інформаційно-комунікаційних технологій.

Електронна бібліотека «Україніка» – це інформаційна система, що складається з організаційно-технічних засобів для збереження і опрацювання інформації, навігаційної надбудови для упорядкування процесу пошуку та власне сукупності електронних колекцій [6, с. 3]. Останні поповнюються трьома шляхами : 1) з відкритих джерел; 2) через оцифрування з фондів НБУВ; 2) завдяки співпраці з авторами – оцифруванню їхніх видань за запитом чи долученню їх у форматі PDF-файлів, наданих самими авторами.

Проте головний виклик для наукової бібліотеки – не просто створити зібрання е-документів, а організувати для нього максимально зручні навігацію та тематичний доступ. Їх забезпечує тематичне навігаційне дерево («дерево знань») та система пов'язаних предметних рубрик (довідок).

Тематичне навігаційне дерево («дерево знань») розроблене на основі рубрикатора НБУВ і складається з низки тематичних блоків відповідно до галузей людського знання : «Біографістика», «Українська соціологія та українознавство», «Етнографія», «Красзнавство», «Спеціальні історичні дисципліни», «Історія України» та ін. [5].

Система предметних рубрик (довідок) створює довкола е-документа своєрідну «інформаційну павутину» з багатьма точками доступу, розширює рамки користувацького пошуку. Предметна рубрика – це власне довідка, яка детальніше розкриває пов'язані з е-документом аспекти. Перший аспект – команда, яка створила друкований примірник, пізніше оцифрований та доданий до е-бібліотеки: а) персоналії автора та співавтора, упорядника, редактора, перекладача, художника тощо; б) установа / установи, відповідальна за підготовку та друк. Перший аспект розкривають ряди рубрик під назвою «Персоналії» та «Установи», рідше – «Організації» та «Органи державної влади». Другий аспект – зміст документа. Інструментом для його категоризації можуть бути всі ряди предметних рубрик : «Держави», «Населені пункти», «Історичні події», «Географічні об'єкти», «Мистецтво», «Мови», «Народи» й решта. Більшість із них поділяються на підрубрики. Зміст е-документа фактично будь-якої тематики, крім вузькогалузевої, можна розкрити за допомогою різнопланових предметних рубрик. Цей підхід має кілька переваг для користувача : а) не потрібно навіть відкривати PDF е-документа, щоб визначити його релевантність своєму запиту на інформацію; а) можливість скористатися знаннями фахівця – працівника бібліотеки, який заповнює ці рубрики; в) сконденсовані, найбільш релевантні

дані (тоді як гугл надає розпорошену інформаційну картину), дібрані експертом, та доступ до них за значно меншу кількість кліків (проміжні операції здійснює працівник бібліотеки, а користувач отримує остаточний результат).

Для впорядкування великого масиву літератури в «Україніці» наразі створено 25 е-колекцій – від козацьких літописів, Біблій, Євангелій (йдеться про стародруки) та «Кобзарів» до календарів та постанов робітничо-селянського уряду, персональних меморіальних колекцій Володимира Вернадського та Агатангела Кримського. Переважна більшість повністю або частково складаються з оцифрованих документів з фондів НБУВ – як-от колекція кужбушків («тренувальних» малюнків учнів іконописної майстерні Києво-Печерської лаври), літературної періодики доби українізації, «Сковородіана» та ін. Одна з найновіших е-колекцій – «Репресована література». Вона представляє україніку, що до 1990 року перебувала в колишньому фонді спеціального зберігання при НБУВ. Перш ніж потрапити до цієї е-колекції, видання проходять ретрокаталогізацію, деякі – ретроінвентаризацію, потім відбір на оцифрування (визначення пріоритетності, відсорткування дублетів та перевидань), власне оцифрування й нарешті опрацювання в межах е-бібліотеки «Україніка» – рубрикацію елементів колекції за хронологією та жанром, анування, атрибуцію предметними рубриками (довідками). Для першочергових опрацювання та оцифрування обрано художню літературу, оскільки цей тематичний блок містить цінні артефакти і може зацікавити ширше коло читачів, ніж вузькогалузеві праці – з економіки, фізики чи історії КНРС. Наразі користувачам е-бібліотеки доступні 162 документи. Ще кілька десятків перебувають на різних стадіях опрацювання : ретрокаталогізації, оцифрування, обробки е-документів. Найраніше видання з репресованої художньої літератури датовано 1895 роком, найпізніше – 1973-м. Е-колекція містить 48 прижиттєвих видань М. Хвильового (44 прозових та чотири збірки поезії; ще кілька видань нарисів будуть опрацьовані в межах тематичного блоку нехудожньої літератури), 49 – А. Любченка та ін.; першопублікації представників Розстріляного відродження (наприклад, М. Хвильового); книги з інскриптами М. Хвильового, О. Копиленка, В. Кузьміча, П. Панча та ін.; видання з обкладинками та ілюстраціями знаних художників : В. Кричевського, О. Мариненка та ін. В опрацюванні перебувають вісім збірок В. Сосюри 1920–1930-х, знакові альманахи початку ХХ ст. : «З над хмар і з долин» (1903), «З потоку життя» (1905), «Перша ластівка (1905) та ін., рідкісні видання (як-от другий номер альманаху «Золотий перстень» (1943, Львів), що вийшов усього в двох номерах). Вражає добірка творів В. Винниченка – близько 300 (з дублетами та перевиданнями) примірників 1903–1931 років видання, які буде виділено в окремий тематичний блок. Розширення колекції триває.

Отже, основними функціями е-колекцій, зокрема «Репресованої літератури», є збереження та популяризація національної культурної спадщини. Збереження реалізується в : а) її акумуляції; б) запобіганні зношуванню цінних та рідкісних фондів; в) створенні резервної е-копії на випадок фізичного знищення. Популяризація відбувається шляхом : а) доступу через мережу, що залучає ширшу аудиторію – фактично з будь-якої точки світу; б) користування рідкісними документами без відвідин бібліотеки, що наразі особливо актуально для вимушено переміщених осіб, серед яких немало вчених; в) зручного та швидкого отримання не лише е-документа, а й додаткової інформації завдяки зорієнтованій на користувача системі пошуку.

Про ефективність зазначених підходів свідчить внутрішня статистика : в умовах карантинних обмежень та воєнного стану в Україні в період з січня 2020 р. до жовтня 2022 р. матеріалами е-бібліотеки «Україніка» на порталі НБУВ скористались понад 1,1 млн користувачів, які здійснили понад 5 млн пошукових запитів. За цей період відбулось понад 875 тис. звернень до книг, що становить приблизно 855 книг на добу.

Література

1. Електронна бібліотека “Україніка”. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB>
2. Електронна бібліотека “Україніка”. Про проєкт. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>
3. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 3-7. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0000000356>
4. Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки “Україніка”. *Бібліотечний вісник*. 2015. № 2. С. 3-9. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3
5. Лобузін К. Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами. *Бібліотека. Наука. Комунікація* : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8.10.2015 р.). Київ, 2015. URL : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656>
6. Перенесієнко І. Організація тематичного доступу до електронних бібліотечних колекцій: автореф. дис канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Київ, 2018. 19 с. URL : [.http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/aref_15.pdf](http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/disser/aref_15.pdf)